

Ökade utbildningskrav och senare inträde på arbetsmarknaden skjuter upp familjebildning och barnafödande i EU-länderna. Så är det i samtliga länder. Men samspelet mellan de tre försörjningssystemen, Familjen, Arbetsmarknaden och Velfärdsstaten ser helt olika ut. De nordiska ländernas utbyggda familjepolitik gör att familj och arbete kan förenas. Det är när arbetsmarknaden sviktar som barnafödandet skjuts upp ytterligare. I söder är familjepolitiken rudimentär, ökad kvinnlig sysselsättning konkurrerar med barn, inträdet i vuxenlivet försenas och Sydeuropas ungdomar stannar länge kvar i föräldrahemmet.

Uppskjutet föräldraskap bland Europas unga

Av Joachim Vogel

Ungdomars etablering i vuxenvärlden har varit ett återkommande tema i debatten under senare årtionden, i Sverige liksom i andra länder. Det berör ungdomars välfärd, förhållandet mellan generationerna, politik och samhällsplanering. Ungdomars välfärd har sedan länge utvecklats sämre än äldre generationers. Det finns många gemensamma drag i denna utveckling i olika länder, men också väsentliga skillnader, särskilt mellan Norden och Sydeuropa. Skillnaderna beror framför allt på hur välfärdsystemen är konstruerade och de i sin tur bestämmer förutsättningarna för en snabb och framgångsrik etablering i vuxenvärlden. Det är ur dessa internationella skillnader vi kan lära oss något om det svenska samhället, både i positiv och negativ mening.

Ungdomars etablering i vuxenvärlden omfattar ett antal övergångar som ofta sker ganska snabbt och i ungefär samma ordning. Man avslutar skola och yrkesutbildning, börjar på första riktiga jobbet och flyttar hemifrån, finner en partner, blir förälder, engagerar sig i politik och folkrörelser osv. Stegvis går man in i alla vuxenrollerna. Man etablerar sig i bemärkelsen att bli oberoende av föräldrarna, man vinner kontroll över sin ekonomi och sitt boende, får djupare relationer till sin partner och får ett eget föräldransvar. Barnafödandet är vanligen det sista steget i etableringsproces-

sen. Det påverkas av hela kedjan av tidigare övergångar, som normalt måste tas, innan kvinnor och män känner sig mogna och trygga att satsa på barn. Problemet i de tidigare övergångarna (utbildning, jobb, bostad, parbildning) får alltså konsekvenser för barnafödandet.

Den europeiska välfärdsmixen

Hur lång är etableringsprocessen, när sker övergångarna och hur lever ungdomar under etableringsfasen i olika åldrar och i olika länder? Den allmänna trenden är överallt att ungdomar under allt längre tid befinner sig i en gråzon där de fortfarande är beroende av familj och välfärdsstat för sin försörjning.

Forskarna talar om olika *velfärdsregimer* för att beteckna de skiftande förutsättningar vi möter under vår livstid för att gestalta vår välfärd. Velfärdsregimen omfattar institutionella förhållanden som kan innebära hinder eller möjligheter. Velfärdsregimen omfattar tre institutioner, nämligen *arbetsmarknaden* (som ger jobb och inkomst), *velfärdsstaten* (bidrag och tjänster) och *familjen* (emotionellt och ekonomiskt stöd). Ansvarsfördelningen och samspelet mellan dessa institutioner är avgörande för ungdomars etablering i vuxenvärlden; hur effektiv velfärdsregimen är i sin helhet, och hur mycket av ansvaret för välfärdsförsörjningen som lämnas till den enskilde. Hur långt institutionernas ansvarstagande kan och bör sträcka sig

hör till politikens kärnområde. Ojämlighet, marginalisering, fattigdom och sociala problem speglar misslyckanden i velfärdsregimen.

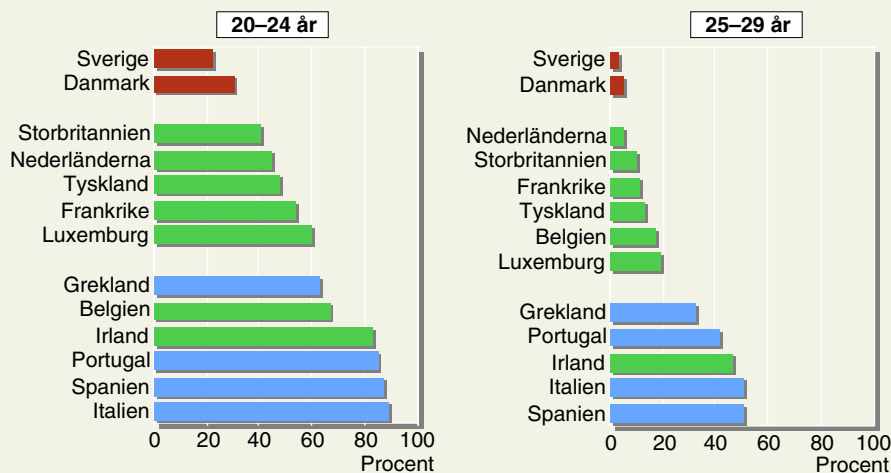
Det avgörande är således de förutsättningar för etableringen som ges av de institutionella förhållandena. Beträffande arbetsmarknaden gäller att ökande utbildningskrav har skjutit upp inträdet på arbetsmarknaden och i samma riktning verkar en ökande ungdomsarbetslöshet. Den allt senare etableringen på arbetsmarknaden och ungdomars många gånger otrugga anställningsförhållanden fördröjer ungdomars ekonomiska trygghet. Samtidigt har bostadsmarknaden blivit kärvar, med färre små och billiga ungdomsbostäder. Allt detta har ökat generationsskillnaderna ifråga om materiell välfärd. Den ekonomiska otruggen leder i sin tur till anpassning genom senare utflyttning, senare familjebildning och senare barnafödande.

Stora variationer mellan länderna

Detta är den allmänna tendensen i Europa, men variationerna är stora mellan länderna. För det första är ungdomsarbetslösheten olika kraftig inom unionen och väsentligt större i Syd- och Centraluropa än i Norden. För det andra varierar välfärdsstatens transfereringar och tjänster avsevärt vilket också påverkar etableringen i vuxenlivet. Svåra arbetsmarknadsförhållanden och snåla välfärdssystem lägger ett större ansvar på

Nordens unga kvinnor flyttar hemifrån, sydeuropas bor kvar hemma

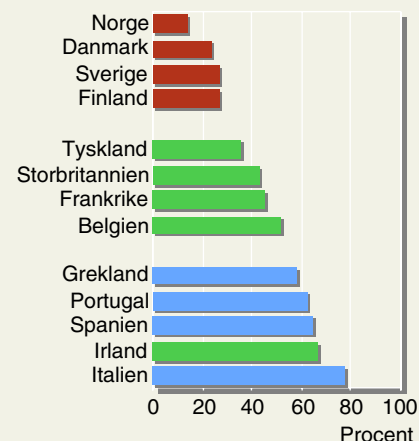
Andel unga kvinnor som bor kvar hos föräldrarna. Procent

▲ Ännu i åldrarna över 25 bor nästan hälften av sydeuropas unga kvinnor kvar i föräldrahemmet. I Norden har de flesta flyttat hemifrån redan i åldrarna 20-24 år.

Arbetslösa bor i föräldrahemmet

Arbetslösa i åldern 16-30 år som bor kvar hos föräldrarna. Procent

▲ För arbetslösa ungdomar kan möjligheten att bo kvar i föräldrahemmet betyda mycket. Men ju längre norrut desto vanligare är det ändå att man flyttat hemifrån.

föräldrarna. Familjen spelar en speciell roll i Sydeuropa, olik den i Norden. I söder flyttar ungdomar hemifrån sent, bildar par sent, föder senare och få färre barn.

Det är kombinationen av institutionella arrangemang mellan arbetsmarknad, välfärdsstat och familj, dvs. *välfärdsmixen*, som avgör etableringstakten i de olika länderna. Jag har i en tidigare artikel i ValfärdsBulletinen (1998:3) visat att EU-länderna i många avseenden grupperar sig i kluster med likartade institutionella förhållanden. Nord-sydskillnader i välfärd fördelningen framgår tydligt.

1. det finns ett *nordiskt kluster* (Sverige, Danmark, Finland, Norge) med hög sysselsättning, generösa offentliga bidrag/tjänster och svaga familjeband, vilket ger små inkomstskillnader, små klasskillnader och låg fattigdom;
2. det finns ett *sydeuropeiskt kluster* (Grekland, Italien, Spanien, Portugal) med lägre sysselsättning, rudimentära offentliga tjänster och bidrag, men generösa familjeband, vilket ger stora inkomstskillnader, klasskillnader och fattigdom;
3. och det finns ett *centraleuropeiskt kluster* som omfattar övriga centrala EU-länder.

Även ifråga om ungdomars etablering i vuxenlivet kan vi se samma tydliga gruppering av EU-länderna.

Sydeuropas unga bor kvar hemma

I Sydeuropa flyttar unga kvinnor väsentligt senare från föräldrahemmet än i Sverige och Norden. Och det gäller i ännu större utsträckning unga män. En huvudförklaring är att ungdomsarbetslösheten i syd är enorm. Huvuddelen av de unga arbetslösa bor kvar hos föräldrarna, upp i 30-årsåldern. I Sydeuropa är kvarboendet allmänt accepterat av både föräldrar och barn och det är också nödvändigt p.g.a. den svåra ungdomsarbetslösheten. I Sydeuropa kommer inte flytten i samband med avslutad ungdomsutbildning och förvärsarbete utan när man flyttar ihop med sin första partner. I Sverige är det normalt att flytta i 20-årsåldern och ofta innan man avslutat utbildningen.

Parbildningen börjar klart senare i Sydeuropa än i Norden. På senare år har den dessutom skjutits upp ytterligare medan svenska ungdomar flyttar ihop lika tidigt som förut. Detta tyder på att etableringsproblemen blivit svårare i Sydeuropa.

Barntillsyn och föräldraersättning

Man kan alltså säga att den svaga arbetsmarknaden, den snåla välfärdsstaten och den generösa familjen i Sydeuropa sam-

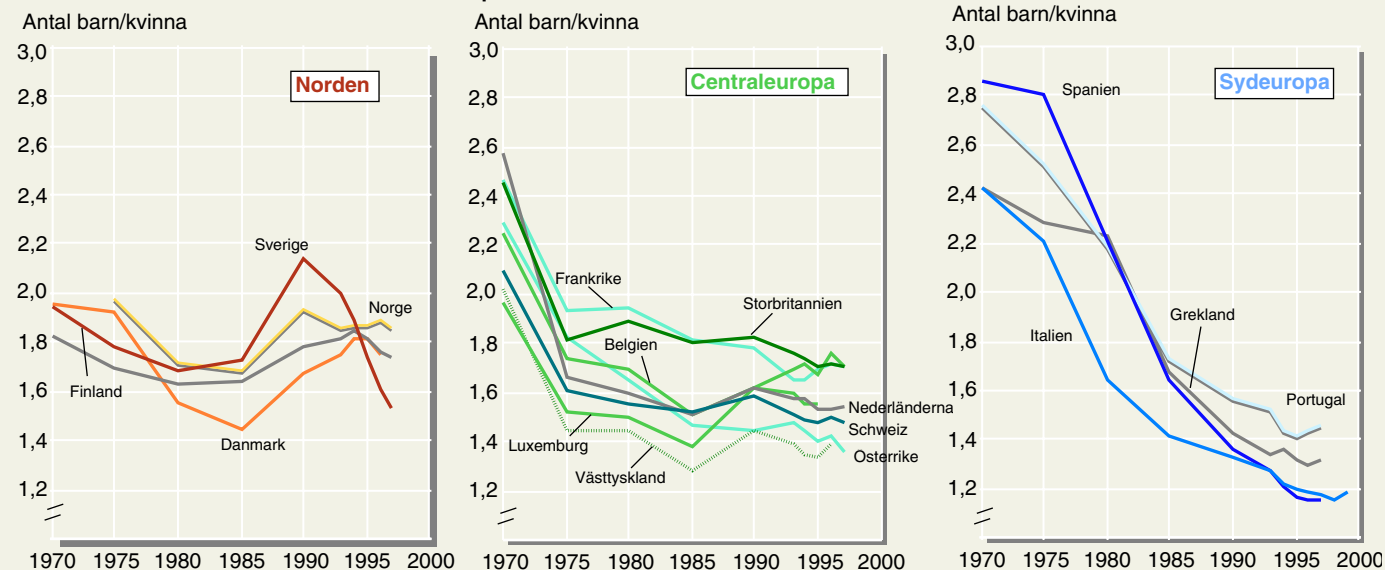
verkar till sen utflyttning och sen parbildning. Norden har däremot en starkare familjepolitik och den underlättar tidig etablering.

Etableringen i vuxenvärlden beror både på den *allmänna* välfärdspolitiken, t.ex. studiemedel, bostadsbidrag, och på den *specifika* familjepolitiken som är inriktad på etableringsfasen, dvs. barnomsorg, föräldraledighet och transfereringar till barnfamiljer. Om barnafödande ska stimuleras måste offentligt finansierad barntillsyn och föräldraersättning fungera. Det är förutsättningen för att kvinnor ska kunna förena förvärsarbete med barnafödande. I dessa avseenden är skillnaderna mellan de tre klustren av EU-länder avsevärda.

Sammanfattningsvis kan man säga att de nordiska länderna ger de bästa förutsättningarna för ett högt barnafödande. Sysselsättningen bland unga kvinnor är väsentligt högre och såväl barnomsorg som föräldrapenning är väl utbyggda, jämfört med andra EU-länder. Norden (och forna Östtyskland) intar en särställning, genom att kombinera generös föräldraersättning och barnomsorg. Båda erfordras för att stötta barnafödandet. Vi noterar att Sydeuropa ligger lågt i båda dessa avseenden, liksom Storbritannien.

Berg- och dalbana i norr – rutschkana i söder

Barnafödande 1970–1997. Beräknat antal barn per kvinna under hennes livstid

▲ Antalet barn per kvinna har under 1990-talet nått sitt lägsta tal någonsin i Sverige och är betydligt lägre än i våra nordiska grannländer. Men Sverige ligger trots det på en europeisk medelnivå och långt över Sydeuropas uppseendeväckande låga tal.

Barnafödande i förändring

Kan dessa förhållanden förklara de stora variationerna och förändringarna i barnafödandet inom Europaunionen? Åren 1970–95 var en period med stora förändringar på arbetsmarknaden, starkt ökad kvinnosysselsättning i vissa länder (särskilt i Norden), utbyggnad av familjepolitiken (framför allt Norden), ökade utbildningskrav överallt med allt senare utträde på arbetsmarknaden och ökat korstryck mellan familj och karriär i vissa länder (särskilt Syd- och Centraleuropa).

Inom vart och ett av de tre klustren har ländernas barnafödande utvecklats på ett likartat sätt. Samtliga sydeuropeiska länder har gått från mycket högt barnafödande till det lägsta inom EU. Mest intressant är det nordiska klustret, som 1970 låg lägst inom EU, som fram till mitten av 80-talet visar en viss nedgång, men därefter en gemensam uppgång till det högsta barnafödandet i Europa omkring 1990. Samtidigt fortsätter Sydeuropa nedåt. I Sverige vänder sedan barnafödandet nedåt ännu en gång under krisen i början på 90-talet men ökar något igen när sysselsättningssituationen förbättras i slutet av 1990-talet. Centraleuropa uppträder även här som en mellangrupp.

Likheterna mellan länderna inom respektive kluster bör ha gemensamma orsaker och dessa bör sökas i välfärdsregimens förutsättningar för barnafödande.

Sysselsättning och barnafödande

Gemensamt för EU-länderna är en allmän senareläggning av barnafödandet. Nationella studier visar att barnafödandet följer konjunkturutvecklingen. Det är en komplex orsaksstruktur, där familjepolitik, arbetsmarknadsutsikter, ändrade värderingar kring karriär och familjebildning och värdeförändringar mot självförverkligande ingår. Vi ska nu titta närmare på sambandet mellan sysselsättning och barnafödande bland unga kvinnor (25–29 år), dvs. i den kritiska åldern under etableringsfasen.

1990 var ett år då Sverige hade full sysselsättning, familjepolitiken var fullt utbyggd och framtidsutsikterna var ljusa. Vi noterar hur EU-länderna grupperar sig i mycket tydliga kluster. Länder med hög sysselsättning har högt barnafödande bland unga kvinnor. Detta gällde framför allt de nordiska länderna medan Sydeuropa, med väsentligt lägre sysselsättning bland unga kvinnor, också har lägre barnafödande. Sambandet mellan syssel-

sättning och barnafödande (beräknat per land) är alltså positivt.

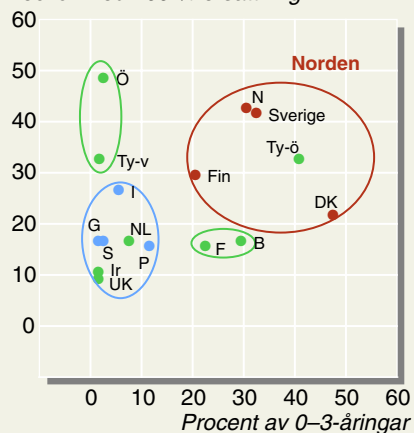
Den rimligaste tolkningen är att de nordiska länderna år 1990 hade en gynnsam välfärdsblanding, dvs. hade lyckats bäst med att tillgodose de flesta förutsättningarna för barnafödande, genom en kombination av hög sysselsättning, låg arbetslöshet, generös barntillsyn och föräldraförsäkring. I Sydeuropa däremot, (utom Portugal) är bilden den motsatta. Hög ungdomsarbetslöshet och svag familjepolitik ger inte lika stort utrymme för barnafödande. Centraleuropa bildar åter en mellangrupp. Notera också att Sydeuropa *inte* har högt barnafödande bland unga kvinnor som ett alternativ till förvärvsarbete. Dessa resultat bör tolkas som ett tecken på att karriär och barnafödande inte låter sig förenas i Sydeuropa och detta leder till att man väntar med barnafödandet. I Sverige gällde det omvända: de institutionella förutsättningarna för barnafödande var då väsentligt bättre och då kom också barnafödandet igång tidigare.

Genom att förflytta oss till 1995 (när krisen drabbat Sverige, med ökad ungdomsarbetslöshet och offentlig sparpolitik på bred front) kan vi testa denna hypotes. Även 1995 hade vi en tydlig

Utbyggt familjestöd i Norden

Offentlig barnomsorg respektive betald föräldraledighet

Veckor med 100 % ersättning

Länderna har olika ersättningsnivå i föräldraförsäringen. Här har samtliga länders ledighetsperioder räknats om till antal veckor med full ersättning.

Källa: European commission 1998.

DK = Danmark	T = Tyskland
Fin = Finland	Ty-v = Västtyskland
N = Norge	Ty-ö = Östtyskland
Sverige	Ö = Österrike
B = Belgien	G = Grekland
F = Frankrike	I = Italien
Ir = Irland	P = Portugal
L = Luxemburg	S = Spanien
NL = Nederländerna	

▲ Barnomsorg och betald föräldraledighet är nödvändigt om unga människor ska våga satsa på barn och familj. I de nordiska länderna har vi kommit långt i båda dessa avseenden och detsamma gäller eller har gällt Östtyskland. Österrike har en generös föräldraförsäkring men ingen offentligt finansierad barnomsorg. I Frankrike och Belgien är barnomsorgen relativt väl utbyggd men föräldraersättningen är fortfarande låg.

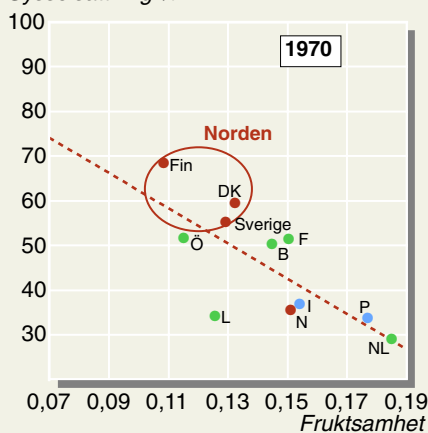
klusterbildning och ett klart samband mellan sysselsättning och barnafödande, men särskilt Sverige hade, inte oväntat, halkat ned något i barnafödandet.

En generation tidigare (1970) såg sambandet mellan sysselsättning och barnafödandet helt annorlunda ut. Sambandet var då negativt. Länder med lägre sysselsättning hade högre barnafödande. Detta tyder på att barnafödande då följde en annan logik. Eftersom kvinnoysselsättningen var väsentligt lägre, möjligheterna att förena karriär med barnafödande sämre i de flesta länder, var kraven från kvinnorna på att kunna förena karriär och barn svagare. Det var vanligare att prioritera föräldraskapet och hemmafrurollen. Det gäller

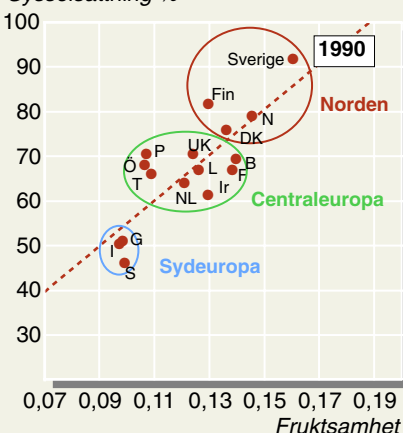
Flest barn där kvinnor förvärvsarbetar. Förr var det tvärtom

Sysselsättning och fruktsamhet bland unga kvinnor 25–29 år. 1970, 1990 och 1995

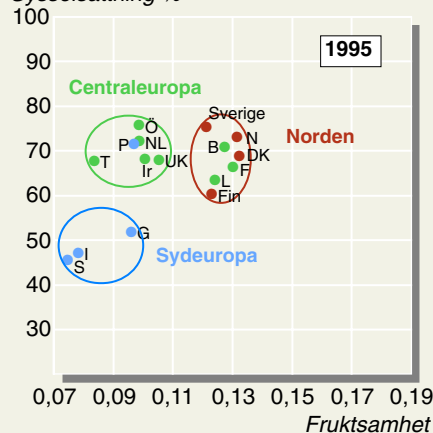
Sysselsättning %

Sysselsättning %

Sysselsättning %

Fruktsamhet = Åldersspecifik fruktsamhet för åldersgruppen 25–29 år. Dessa tal finns publicerade i befolkningsstatistiken och storleken stämmer med de som vi ser i diagrammen.

- Fin = Finland
- N = Norge
- Sverige = Sverige
- B = Belgien
- F = Frankrike
- Ir = Irland
- L = Luxemburg
- NL = Nederländerna
- Ty-v = Västtyskland
- Ty-ö = Östtyskland
- O = Österrike
- G = Grekland
- I = Italien
- P = Portugal
- S = Spanien

▲ I länder med högt kvinnligt deltagande i förvärvslivet är barnafödandet högst. Det är mycket tydligt både 1990 och 1995. Men när arbetsmarknaden sviktade hos oss under 1990-talet minskade också barnafödandet. I Sydeuropa ökar förvärvsintensiteterna bland kvinnor utan att barnafödandet ökar. Där saknas i stort sett både barnomsorg och betald föräldraledighet. På 1970-talet var sambandet mellan barnafödande och kvinnligt förvärvsarbete motsatt det som gäller i dag. Då var barnafödandet högst i länder där förvärvsintensiteten var lägst.

särskilt Sydeuropa. Sett i det perspektivet är de extremt låga födelsetalen bland unga kvinnor i Sydeuropa nu på 90-talet en indikation på ett värderingsskifte, en fertilitetsstrejk, när förutsättningarna för att kombinera barnafödande och karriär inte finns inom räckhåll.

Arbetsmarknad och välfärdsstat allt viktigare

Även om vi enbart kunnat arbeta med aggregerade data (individdata är inte tillgängliga) så innehåller resultaten ändå en fingervisning om det moderna och jämställda föräldraskapets framväxt: barnen planeras som det sista steget i den vidare etableringsprocessen. Först kommer utbildningen, sedan utflyttningen från föräldrahemmet. När man sedan också har etablerat sig på arbetsmarknaden, eko-

nomin är stabil, man lever i ett tryggt parförhållande, barnomsorg och betald föräldraledighet finns på plats, då följer det planerade barnafödandet, men det sker allt senare i livet. Helheten omfattar således ett omfattande livsprojekt, där arbetsmarknad och välfärdsstat spelar en allt viktigare roll.

För Norden kan vi således konstatera ett positivt samband mellan barnafödande och sysselsättning. När det blir dåliga tider och sysselsättningen sjunker (Sverige och Norge från 1990 till 1995) så minskar även barnafödandet bland yngre kvinnor. Det bör tolkas som uppskjutet barnafödande främst p.g.a. dåliga arbetsmarknadsutsikter. Sydeuropas unga kvinnor visar motsatt beteende: när sysselsättningen ökar så minskar barnafödandet. Det tyder på att välfärdsstatens stöd saknas (barnomsorg, betald föräldraledighet) och att det således är svårt att kombinera karriär och föräldraskap.

Joachim Vogel är professor och expert inom välfärdsprogrammet vid SCB
tfn: 08-506 949 30,
e-post: joakim.vogel@scb.se

Lästips

Kommande rapport:
Vogel, J. m.fl. (2002): **European Welfare Production Models and their Distributive Outcome. A Comparative and Longitudinal Perspective.**

Vogel, J. (1998b): **Three Types of European Society.** Internet: Nordic News Network; WWW@NNN.SE.

Vogel, J. (1999): **The European Welfare Mix: Institutional Configuration and Distributive Outcome in Sweden and the European Union. A Longitudinal and Comparative Perspective.** Social Indicators Research Vol. 48, 1999.

Om undersökningen

Artikeln bygger på ett forskningsprojekt som finansierats av Europakommissionen och av Socialvetenskapliga forskningsrådet i Sverige.